

O ĽUDSKEJ LÁSKE

Výchovné smernice Náčrt sexuálnej výchovy

Posvätná kongregácia pre katolícku výchovu, 1983

© Konferencia biskupov Slovenska, 1977

Spolok svätého Vojtecha, 1977

ÚVOD

1. Harmonický rozvoj ľudskej osobnosti postupne odhaľuje v človekovi obraz božieho dieťaťa. „Správna výchova sa usiluje rozvíjať ľudskú osobnosť so zreteľom na konečný cieľ človeka“¹. Keď druhý vatikánsky koncil rokoval o kresťanskej výchove, poukázal na nevyhnutnosť dať deťom a mladým „pozitívnu a múdru sexuálnu výchovu“².

Tak, ako to urobili už niektoré biskupské konferencie pre svoje územia, aj Kongregácia pre katolícku výchovu, v rozsahu svojej právomoci, považuje si za povinnosť prispieť k aplikácii koncilovej deklarácie.

2. Tento dokument bol zredigovaný s pomocou expertov vo výchovných problémoch a predložený na širokú diskusiu. Vytyčuje si za hlavný cieľ preskúmať pedagogickú stránku sexuálnej výchovy a poukázať na vhodné smernice na integrálne formovanie kresťana podľa jeho povolania.

Aj keď sa zakaždým neprístupuje k výslovnjej citácii, vždy sa predpokladajú náukové princípy a príslušné morálne normy Magistéria cirkvi.

3. Kongregácia si je vedomá, že v rozličných krajoch jestvujú kultúrne a sociálne rozdiely. Príslušné episkopáty budú musieť teda tieto smernice prispôbiť pastoračným potrebám miestnych cirkví.

Význam sexuality

4. Sexualita je základnou zložkou osobnosti. Je to jej spôsob bytia, spôsob, ako sa prejavuje, ako komunikuje s inými, ako cíti, vyjadruje a žije ľudskú lásku. Preto je sexualita podstatnou časťou vývoja osobnosti a jej výchovného procesu: „Od pohlavia totiž odvodzuje ľudská osoba charakteristické známky, ktoré po biologickej, psychologickej a duchovnej stránke robia človeka mužom alebo ženou a z veľkej časti podmieňujú smer jeho vývoja k zrelosti a začleneniu sa do spoločnosti“³.

Sexualita charakterizuje muža a ženu nielen po stránke fyzickej, ale aj po stránke psychologickej a duchovnej a poznačuje každý ich prejav. Táto odlišnosť, úzko spojená s komplementárnosťou dvoch pohlaví, celkom zodpovedá Božiemu plánu podľa pohlavia, ku ktorému je každý povolaný.

5. Pohlavnosť orientovaná na plodenie, je na úrovni fyzickej najväčším prejavom spoločenstva lásky manželov. Vytrhnutá z tohto súvisu vzájomného daru – z tej reality, ktorú kresťan prežíva podporovaný a obohacovaný najmä Božou milosťou – stráca svoj význam, prepadá egoizmu jednotlivca a je morálnym neporiadkom⁴.

6. Pohlavnosť, orientovaná, povýšená a doplnená láskou, nadobúda pravú ľudskú kvalitu. V rámci biologického a psychologického vývoja harmonicky rastie a plne sa realizuje iba nadobúdaním citovej zrelosti, ktorá sa prejavuje v nezištnej láske a v úplnom darovaní sa.

Súčasný stav

7. Dnes, aj medzi kresťanmi, možno v nazeraní na sexuálnu výchovu pozorovať značnú odlišnosť. V dnešnej klíme morálneho zväzku sa skrýva nebezpečenstvo konformizmu, ktorý prináša nie malé škody. A skrýva sa tu aj nebezpečenstvo predsudku, ktorý prekrúca intímnu prirodzenosť ľudského bytia, ktoré vyšlo zo Stvoriteľových rúk neporušené.

8. Ako odpoveď na túto situáciu sa z mnohých miest volá po vhodnej sexuálnej výchove. Presvedčenie o jej potrebe po stránke teoretickej je dosť rozšírené, no v praxi ostávajú neistoty a značné rozdiely v názoroch, či už ide o osoby a ustanovizne, ktoré by mali prevziať na seba zodpovednosť za výchovu, alebo či ide o jej obsah a metódy.

9. Vychovávateľa i rodičia často uznávajú, že nie sú dostatočne pripravení na primeranú sexuálnu výchovu. Škola nie je vždy schopná poskytnúť v tejto veci celkový pohľad, a pohľad len s vedeckým poučením by ostal neúplný.

10. Osobitné ťažkosti sa vyskytujú v krajoch, kde sa naliehavosť problému ešte nepociťuje, alebo dakedy sa myslí, že problém sa môže vyriešiť aj sám od seba bez špecifickej výchovy.

11. Vo všeobecnosti treba priznať, že pre zložitosť rozličných činiteľov, ktoré sa zúčastňujú na výchovnej činnosti, ide o prácu ťažkú. Sú to činitele fyziologické, psychologické, pedagogické, sociálnokultúrne, právne, morálne a náboženské.

12. Daktoré katolícke organizácie – so schválením miestneho episkopátu – začali pozitívne pracovať na poli sexuálnej výchovy. Táto výchova má deťom a adolescentom nielen pomáhať na ceste k psychologickému a duchovnému zrelosti, ale aj a nadovšetko obrniť ich proti šíriacemu sa nebezpečenstvu nevedomosti a degradácie.

13. Je chvályhodné úsilie aj tých, čo sa s vedeckou serióznosťou venovali štúdiu tohto problému, a vychádzajúc z humanitných vied zjednotili výsledky týchto bádání do projektu, ktorý sa zhoduje s požiadavkami ľudskej dôstojnosti, ako vystupuje v evanjeliu.

Vyhlásenia Magistéria

14. Vyhlásenia Magistéria o sexuálnej výchove značia pokrok, ktorý z jednej strany spína oprávnené požiadavky dejín a zo strany druhej aj vernosť tradíciám⁵.

Druhý vatikánsky koncil v Deklarácii o kresťanskej výchove udáva smer, v akom sa má sexuálna výchova robiť⁶, a priznáva mládeži právo dostať výchovu primeranú osobným nárokom.

Koncil presne hovorí: „Berúc do úvahy pokrok psychológie a didaktiky, treba pomáhať deťom a mládeži súladne rozvíjať fyzické, mravné a intelektuálne schopnosti a postupne nadobúdať čoraz zrelší pocit zodpovednosti, čo sa týka vytrvalého úsilia o náležité zošľachtovanie vlastného života a o dosiahnutie skutočnej slobody a pritom smelo a vytrvalo premáhať prekážky. Súbežne s rastom majú dostať aj pozitívnu a múdru sexuálnu výchovu“⁷.

15. Keď pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes* hovorí o dôstojnosti manželstva a rodiny, uvádza rodinu ako prednostné miesto pre formáciu mladých k čistote⁸. Keďže čistota je jednou stránkou integrálnej výchovy, vyžaduje si spoluprácu vychovávateľov s rodičmi pri plnení svojho poslania⁹. Táto výchova sa teda musí poskytovať v lone rodiny¹⁰ deťom a mladým postupne vždy so zreteľom na celkové formovanie osoby.

16. Ján Pavol II. v apoštolskej exhortácii o poslaní kresťanskej rodiny v súčasnom svete vyhradzuje dôležité miesto sexuálnej výchove ako hodnote osoby. „Výchova k láske ako daru seba – hovorí Svätý Otec – je aj nevyhnutným východiskom pre rodičov, ktorí sú povolani poskytovať jasnú a delikátnu sexuálnu výchovu. Proti kultúre, ktorá banalizuje vo veľkej časti

ľudskú pohlavnosť, lebo ju chápe a žije zredukovane a ochudobnene tým, že ju spája jedine s telom a s egoistickým pôžitkom, výchovná služba rodičov musí byť pevne zameraná na sexuálnu kultúru, ktorá by bola skutočne a úplne osobná: pohlavnosť je skutočne bohatstvom celej osoby – tela, citu i duše – a prejavuje svoj vnútorný význam tým, že človeka privádza darovať sa v láske¹¹.

17. Pápež potom hneď hovorí, že za túto výchovu v službe rodičov a v súlade s nimi je zodpovedná škola. „Sexuálna výchova, základné právo a povinnosť rodičov, musí sa vždy robiť pod ich starostlivým vedením či už doma, alebo vo výchovných strediskách, ktoré si zvolili a ktoré kontrolujú. V tomto zmysle cirkev zdôrazňuje zákon subsidiárnosti, ktorý je škola povinná zachovávať, keď spolupracuje na sexuálnej výchove v tom istom duchu, ako rodičia¹².

18. Aby sa hodnota pohlavnosti úplne realizovala, „nijako sa nemožno zrieknuť výchovy k čistote /.../, ktorá uschopňuje človeka rešpektovať a podporovať manželský /sponzálny/ význam tela¹³. Čistota spočíva v ovládaní sa, v schopnosti usmerňovať pohlavný pud na službu lásky a zapojiť sa do rozvoja osoby. Čistota, ovocie Božej milosti a našej spolupráce, uvádza do súladu rozličné zložky osoby a prekonáva slabosť ľudskej prirodzenosti, poznačenej hriechom, aby každý mohol ísť za povolaním, na ktoré ho Boh volá.

V úlohe osvietenej výchovy k čistote „kresťanskí rodičia nech sa usilujú spoznať znaky Božieho volania a nech venujú osobitnú pozornosť a starostlivosť výchove k panenstvu ako k najvyššej forme sebadarovania, ktoré tvorí zmysel ľudskej pohlavnosti¹⁴.

19. V učení Jána Pavla II. pozitívne skúmanie hodnôt, ktoré treba objavovať a oceňovať, predchádza norma, ktorú neslobodno porušiť. Táto norma vysvetľuje a vyjadruje hodnoty, o ktoré sa má človek usilovať.

„Pre úzke putá – pokračuje pápež –, ktoré sú medzi sexuálnou dimenziou osoby a jej etickými hodnotami, výchovná úloha má pomáhať deťom poznať a vážiť si morálne normy ako potrebnú a vzácnu záruku za zodpovedný osobný rast v ľudskej sexualite. Preto sa Cirkev silne stavia proti určitej, často hlásanej forme sexuálneho poučania, odtrhnutého od morálnych zásad, ktoré by nebolo ničím iným ako uvádzaním do zážitkov rozkoše a podnetom, ktorý prináša – ešte v rokoch nevinnosti – stratu radostného pokoja a otvára cestu k neresti¹⁵.

20. Tento dokument, vychádzajúci z kresťanského chápania človeka a odvolávajúci sa na princípy nedávno vysloveného Magistériom, chce poskytnúť vychovávateľom niekoľko základných smerníc o sexuálnej výchove a o podmienkach a modalitách, na ktoré treba pamätať pri operatívnom pláne.

I. NIEKOĽKO ZÁKLADNÝCH PRINCÍPOV

21. Každá výchova sa inšpiruje osobitným ponímaním človeka. Kresťanská výchova prispieva k realizácii človeka rozvíjaním celého jeho bytia, vteleného ducha, prirodzených darov i Božej milosti, ktorou ho Boh obdaril. Kresťanská výchova korení vo viere, ktorá „stavia všetko do nového svetla a vyjavuje Boží úmysel o celkovom povolaní človeka¹⁶.

Kresťanské chápanie sexuality

22. V kresťanskom videní človeka sa priznáva telu osobitná funkcia, lebo telo pomáha vyjavovať zmysel života a ľudskeho povolania. Telesnosť je osobitný spôsob bytia a konania vlastný ľudskému duchu. Tento význam je predovšetkým povahy antropologickej, „telo vyjadruje človeka¹⁷, „vyjadruje osobu¹⁸, a preto je prvým posolstvom Boha samému človekovi, akoby akousi „prapôvodnou sviatosťou, chápanou ako znak, ktorý účinne prenáša do viditeľného svetla neviditeľné tajomstvo skryté od večnosti v Bohu¹⁹.

23. Druhý význam je povahy teologickej: telo pomáha vyjavovať Boha a jeho stvoriteľskú lásku, nakoľko prejavuje, že človek je stvorený a závislý od základného daru, ktorý je darom lásky. „Toto je telo: svedok lásky ako základného daru, teda svedok lásky ako prameňa, z ktorého sa toto darovanie zrodilo“²⁰.

24. Telo, nakoľko je pohlavne rozlíšené, vyjadruje povolanie človeka k vzájomnosti, to jest k láske a k vzájomnému daru seba²¹. A napokon telo pripomína mužovi i žene ich konštitučné povolanie k plodnosti ako k jednému z podstatných významov ich sexuálnej rozlíšenosti²².

25. Sexuálna rozlíšenosť, ktorá sa javí ako určenie ľudského bytia, je rozdielnosť, ale v rovnosti prirodzenosti a dôstojnosti²³.

Ľudská osoba svojou intímnu prirodzenosťou si vyžaduje vzťah alterity, inakosti, zahrňujúcej vzájomnosť lásky²⁴. Pohlavia sa dopĺňajú: sú v tom istom čase podobné i nepodobné; nie sú totožné, ale sú rovnaké v dôstojnosti osoby; sú rovnaké, aby si rozumeli, a sú odlišné, aby sa navzájom dopĺňali.

26. Muž a žena sú dva spôsoby, ako má človek realizovať určenú účasť na Božom bytí: sú stvorení na „Boží obraz a podobu“ a toto povolanie uskutočňujú plne nielen ako jednotlivé osoby, ale aj ako dvojica, ako spoločenstvo lásky²⁵. Orientovaní na spojenie a plodnosť, muž a žena ako manželka, majú účasť na stvoriteľskej láske Boha, prežívajúc spoločenstvo s ním prostredníctvom druhého²⁶.

27. Prítomnosť hriechu, ktorý zatemňuje pôvodnú nevinnosť, sťažuje človekovi pochopiť tieto posolstvá: ich vysvetlenie sa takto stalo mravnou úlohou, predmetom ťažkého úsilia, ktorý bol zverený človekovi: „Muž a žena po prvotnom hriechu stratia milosť a pôvodnú nevinnosť. Objavenie manželského významu tela prestane byť pre nich prostou realitou zjavenia a milosti. Tento význam však predsa ostáva ako povinnosť, ktorú uložil človekovi étos daru, vpísaný do hĺbky ľudského srdca ako ďaleká ozvena pôvodnej nevinnosti“²⁷. Zoči-voči tejto schopnosti tela byť súčasne znakom i nástrojom etického povolania možno objaviť analógiu medzi samým telom a sviatostnou ekonómiou, ktorá je konkrétnou cestou, ktorou prichádza k človekovi milosť a spása.

28. Keďže „historický“ človek má sklon redukovať sexualitu iba na pohlavný zážitok, reakcie znehodnocujúce sex sa vysvetľujú, akoby sex svojou prirodzenosťou bol nehodný človeka. Tieto smernice sa stavajú proti takému znehodnocovaniu.

29. „Tajomstvo človeka sa pravdivo vyjasňuje iba v tajomstve vteleného Slova“²⁸ a ľudská existencia nadobúda svoj úplný význam v povolaní k životu božskému. Na toto povolanie odpovedá človek iba nasledovaním Krista, a tak sa stáva plným človekom v raste, kým nedospeje „v zrelého muža, k plnej miere Kristovho vzrastu“²⁹.

30. Sexualita sa nám vo svetle Kristovho tajomstva javí ako povolanie uskutočňovať lásku, ktorú Svätý Duch rozlieva do srdca vykúpených. Ježiš Kristus toto povolanie povzniesol sviatosťou manželstva.

31. Ježiš ďalej príkladom a slovom poukázal na povolanie k panenstvu pre nebeské kráľovstvo³⁰. Panenstvo je povolaním k láske: robí srdce slobodnejším milovať Boha³¹. Panenské srdce, slobodné od povinností manželskej lásky, môže sa teda cítiť pohotovejšie na nezištnú lásku k bratom.

Preto panenstvo pre nebeské kráľovstvo lepšie vyjadruje darovanie sa Krista Otcovi pre bratov a presnejšie predobrazuje realitu večného života, celého spodstatneného láskou³².

Panenstvo sa samozrejme zrieka formy lásky typickej pre manželstvo, ale zrieka sa jej preto, aby na seba hlbšie prevzalo sexualite vrodenný dynamizmus obetnej otvorenosti iným a aby ho umocnilo a pretvorilo prítomnosťou Ducha, ktorý učí milovať Otca i bratov ako Pán

Ježiš.

32. Súhrnne: sexualita je povolaná vyjadrovať rozličné hodnoty, ktorým zodpovedajú osobitné morálne požiadavky. Orientovaná na medzosobný dialóg prispieva k integrálnemu vyzrievaniu človeka, otvára ho darovať sa v láske. Viazaná okrem toho v poriadku stvorenia na plodnosť a prenášanie života je povolaná byť vernou aj tejto svojej vnútornej účelnosti. Láska a plodnosť sú významy a hodnoty sexuality, ktoré sa navzájom obsahujú a na seba odvolávajú, a preto ich nemožno považovať ani za alternatívne, ani za protikladné.

33. Afektívny život, vlastný každému pohlaviu, sa prejavuje charakteristickým spôsobom v rozličných životných stavoch: spojenie manželov, zasvätený celibát zvolený pre Kráľovstvo, stav kresťana, ktorý ešte nedospel pre zväzok manželský alebo ostáva ešte slobodný alebo sa rozhodol zostať slobodný. Vo všetkých stavoch tento citový život treba prijať a zjednotiť v ľudskej osobe.

Povaha, ciele a prostriedky sexuálnej výchovy

34. Základným cieľom tejto výchovy je primerané poznanie povahy a dôležitosti sexuality a harmonického a integrálneho vývoja osoby k svojmu psychologickému vyzrievaniu pre úplnú duchovnú zrelosť, na ktorú sú všetci veriaci povolani³³.

Preto kresťanský vychovávateľ bude pamätať na princípy viery a na rozličné metódy účasti a nebude zabúdať ani na pozitívne hodnotenie sexuality v súčasnej pedagogike.

35. V kresťanskej antropologickej perspektíve afektívno-sexuálna výchova musí skúmať úplnosť osoby, a preto musí vyžadovať zjednotenie biologických, psycho-afektívnych, sociálnych a duchovných prvkov. Toto zjednotenie sa stalo ťažším, lebo aj veriaci nesie následky prvotného hriechu.

Správna formácia sa neobmedzuje na poučanie rozumu, ale musí venovať osobitnú pozornosť výchove vôle, citov a emócií. Na vyzrievanie afektívno-sexuálneho života je potrebné ovládať sa a to predpokladá čnosť, ako je stud, umiernenosť, úcta k sebe a k iným, otvorenosť k blížnemu.

A to všetko je možné iba pomocou spásy, ktorá prichádza od Ježiša Krista.

36. Aj keď sa sexualita u jednotlivých osôb prejavuje rozličným spôsobom, výchova musí predovšetkým podporovať tú zrelosť, ktorá „neobsahuje len prijatie sexuálnej hodnoty integrovanej do celku hodnôt, ale aj schopnosť oblatívnu, t.j. schopnosť dávať sa, silu na altruistickú lásku. Ak sa táto schopnosť rozvíja v správnej miere, osoba bude schopná spontánne nadväzovať kontakty, emocionálne sa ovládať a vážne sa angažovať“³⁴.

37. Súčasná pedagogika kresťanskej inšpirácie vidí v chovancovi, chápanom v celku a zložitosti, hlavný predmet výchovy. Treba mu pomáhať najmä v dôvernom vzťahu rozvíjať jeho schopnosti dobra. Veľmi ľahko sa na to zabúda, keď sa pripisuje prílišná dôležitosť jednoduchému poučovaniu na škodu iných dimenzií sexuálnej výchovy. Poznanie nových znalostí je vo výchove veľmi dôležité, ale poznanie oživené asimiláciou príslušných hodnôt a živým uvedomením si osobných zodpovedností spojených s dospelým vekom.

38. Keďže sexualita sa odráža v celom človekovi, treba si všímať mnoho vecí: zdravotný stav, vplyv rodinného a sociálneho prostredia, dojmy a reakcie subjektu, výchovu vôle, stupeň rozvoja duchovného života podporovaného milosťou.

39. Všetko, čo sme doteraz povedali, slúži vychovávateľom ako pomoc a návod na formovanie osobnosti mladých. Vychovávateľia ich musia podnecovať kriticky zvažovať vnemy, a keď predkladajú hodnoty, musia vydávať svedectvo o autentickom živote osobnom i komunitnom.

40. Keďže medzi morálkou a sexualitou jestvuje úzka spojitosť, poznanie morálnych noriem musí mať jasnú motiváciu, aby to pomohlo dospieť k úprimnému osobnému súhlasu.

41. Súčasná pedagogika si dobre uvedomuje fakt, že ľudský život je poznačený ustavičným vývojom a že osobná formácia je trvalý proces. To isté platí o sexualite, ktorá sa prejavuje osobitnými charakteristikami v rozličných fázach života. Sexualita jasne prináša bohatstvá a značné ťažkosti v každom úseku svojho vyzrievania.

42. Vychovávateľa nech nezabúdajú na základné etapy tohto vývoja: primitívny pud, ktorý sa zo začiatku prejavuje v počiatočnom stave, prichádza do ambivalencie medzi dobrom a zlom. Potom sa pomocou výchovy uštalujú city a súčasne rastie zmysel pre zodpovednosť. Postupne sa vylučuje egoizmus, uštaluje sa určitá askéza, druhý sa prijíma a miluje pre neho samého. Zjednocujú sa zložky sexuality: pohlavnosť, erotizmus, láska a caritas. Aj keď sa nedosiahne vždy úplný výsledok, je vždy viac, ako sa myslí, tých, ktorí sa približujú k cieľu, o ktorý sa usilujú.

43. Kresťanskí vychovávateľa sú presvedčení, že sexuálna výchova sa naplno uskutočňuje v ovzduší viery. Kresťan privtelený krstom do vzkrieseného Krista vie, že aj jeho duch bol oživený a očistený duchom, ktorého mu dáva Ježiš³⁵. Viera v tajomstvo vzkrieseného Krista, ktorý svojím Duchom uskutočňuje a predlžuje vo veriacich veľkonočné tajomstvo, odkrýva veriacemu povolanie ku vzkrieseniu tela, ktoré sa už začalo vďaka Duchu, čo prebýva v spravodlivom ako záruka a zárodok úplného a definitívneho vzkriesenia.

44. Neporiadok vyvolaný hriechom, prítomný a pôsobiaci v jednotlivcovi i v kultúre, ktorá charakterizuje spoločnosť, vykonáva silný nátlak chápať a prežívať sexualitu v protiklade s Kristovým zákonom podľa zákona, ktorý svätý Pavol nazval zákonom hriechu³⁶. Ekonomické štruktúry, štátne zákony, masmédiá, životné systémy veľkomiest sú dakedy činiteľmi, ktoré negatívne vplývajú na človeka. Kresťanská výchova si to uvedomuje a podáva smernice ako zodpovedne odporovať takému pokušeniu.

45. Toto trvalé úsilie udržuje a umožňuje Božia milosť Božím slovom prijímaným s vierou, synovskou modlitbou a účasťou na sviatostiach. Na prvom mieste je to Eucharistia, spoločenstvo s Kristom v samom úkone jeho obety, kde mladý kresťan skutočne nachádza chlieb života ako „viaticum – pokrm na cestu“, aby mohol na svojej pozemskej púti čeliť prekážkam a prekonávať ich. Sviatosť zmierenia svojou vlastnou milosťou a pomocou duchovného vedenia nielen posilňuje schopnosť odporovať zlu, ale dodáva aj odvahu po páde znova povstať.

Tieto sviatosti sa vysluhujú a slávia v cirkevnej komunite. Kto sa vitálne včlení do tohto spoločenstva, čerpá zo sviatosti silu žiť vo svojom stave čisto.

46. Osobná a spoločná modlitba je nenahraditeľným prostriedkom dosiahnuť od Boha potrebnú silu zachovať vernosť krstným zväzkom, odporovať nárazom ľudskej prirodzenosti ranenej hriechom a privádzať do rovnováhy emócie, vyvolané negatívnymi vplyvmi prostredia.

Duch modlitby pomáha dôsledne prežívať evanjeliové hodnoty vernosti a úprimnosti srdca, chudoby a pokory v každodennom pracovnom úsilí a v angažovanosti za blížneho. Vnútorň život privádza ku kresťanskej radosi, ktorá ponad každý moralizmus a psychologickú pomoc víťazí v boji proti zlu.

Z častého a dôverného kontaktu s Pánom všetci, a najmä mladí, načerpajú silu a nadšenie pre čistý život a uskutočnia svoje ľudské a kresťanské povolanie v jasnom, pokojnom ovládaní sa a vo veľkodušnom dávaní sa iným.

Dôležitosť týchto úvah nemôže uniknúť nikomu. Mnoho ľudí dnes implicitne alebo výslovne zaujíma pesimistické stanovisko k schopnosti ľudskej prirodzenosti prijať

definitívny záväzok na celý život, najmä v manželstve. Kresťanská výchova musí posilňovať dôveru mladých tak, aby ich chápanie a príprava na celoživotný záväzok sprevádzala istota, že Boh im pomáha svojou milosťou, aby každý mohol splniť Boží plán.

47. Nasledovanie Krista a spojenie s ním, tak ako ho prežívali a prenášali svätí, je najhlbšou pohnútkou pre našu nádej uskutočniť vysoký ideál čistého života, ktorý nemožno dosiahnuť iba ľudskými silami.

Panna Mária je vynikajúcim príkladom kresťanského života. Cirkev vo svojej stáročnej skúsenosti je presvedčená, že veriaci, najmä mladí, úprimne jej oddaní, vedia tento ideál uskutočniť.

II. ZODPOVEDNOSŤ ZA SEXUÁLNU VÝCHOVU

Úloha rodiny

48. Výchova prislúcha predovšetkým rodine, ktorá je „akousi školou úplnejšej ľudskosti“³⁷. Rodina je teda najlepším prostredím, v ktorom si možno splniť povinnosť zabezpečiť postupnú výchovu sexuálneho života. Rodina má citový náboj, ktorý uľahčuje prijať bez duševných otrasov aj najchúlostivejšie reality a harmonicky ich zjednotiť v bohatej a vyrovnanej osobnosti.

49. Láska a vzájomná dôvera, ktorú rodina prežíva, je pre harmonický vývoj dieťaťa potrebná už od jeho narodenia. Aby prirodzené citové väzby, ktoré spájajú rodičov s deťmi, boli v najvyššom stupni pozitívne, rodičia nech na základe pokojnej sexuálnej vyrovnanosti budujú k deťom vzťah dôvery v dialógu, primeranom ich veku a vývoju.

50. Aby dospelí mohli poskytnúť deťom účinné smernice, potrebné na riešenie práve sa vyskytujúcich problémov, musia im ešte pred teoretickým poučaním slúžiť ako príklad svojim správaním. Kresťanskí rodičia si musia uvedomovať, že ich príklad je vo výchove detí najplátnejším prínosom. Deti takto zasa nadobudnú istotu, že kresťanský ideál je realitou, ktorá sa prežíva v ich rodine.

51. Otvorenosť a spolupráca rodičov s inými vychovávateľmi, spoluzodpovednými za formáciu, budú pozitívne vplývať na vyzrievanie mladého človeka. Teoretická príprava a skúsenosti rodičov pomôžu deťom pochopiť hodnotu a špecifickú úlohu reality muža a ženy.

52. Celý manželský život, a teda aj svätosť a stálosť rodiny závisia od formácie svedomia a od hodnôt, asimilovaných počas celého formačného obdobia samých rodičov. Morálne hodnoty, prežívané v rodine, sa ľahšie prenášajú na deti³⁸. Medzi týmito morálnymi hodnotami má veľký význam úcta k životu už od materského lona a vo všeobecnosti úcta k ľudskej osobe každého veku a stavu. Mladým treba pomáhať spoznávať, vážiť si a rešpektovať tieto základné hodnoty života.

Pre dôležitosť týchto hodnôt pre kresťanský život a perspektívne aj pre Božie volanie detí pre kňazstvo alebo na zasvätený život sexuálna výchova nadobúda aj cirkevnú dimenziu.

Cirkevná komunita

53. Cirkev, matka veriacich, ktorých splodila pre vieru v krste, má výchovné poslanie, ktoré jej zveril Kristus. Toto poslanie sa uskutočňuje najmä ohlasovaním, plným spoločenstvom s Bohom a s bratmi, vedomou a činnou účasťou na eucharistickej liturgii a na apoštolskej činnosti³⁹. Cirkevná komunita je už od začiatku života primeraným prostredím na asimiláciu kresťanskej etiky, v ktorej sa veriaci učia dosvedčovať Blahozvešť.

54. Ťažkosti, s ktorými sa sexuálna výchova často stretáva v rodine, pobádajú kresťanskú komunitu, najmä kňazov, k väčšiemu úsiliu spolupracovať na výchove pokrstených.

Spolupracovať s rodinou je na tomto poli povolaná katolícka škola, farnosť a iné cirkevné ustanovizne.

55. Z cirkevnej povahy viery vyplýva spoluzodpovednosť kresťanskej komunity pomáhať pokrsteným dôsledne a uvedomene žiť podľa záväzkov, prijatých krstom. Vydávať normy a smernice, vhodné na potreby jednotlivých cirkví, je úlohou biskupov.

Katechéza a sexuálna výchova

56. Povolaním katechézy je byť plodnou pôdou obnovy celej cirkevnej komunity. Aby viedla veriacich k zrelosti viery, musí objasňovať pozitívne hodnoty sexuality, spájať ich s hodnotami panenstva a manželstva vo svetle tajomstva Krista a Cirkvi.

Táto katechéza by mala zdôrazňovať, že prvým povolaním kresťana je milovať a že povolanie k láske sa uskutočňuje dvoma rozličnými cestami: v manželstve a v celibáte prežívanom pre lásku ku Kráľovstvu⁴⁰. „Manželstvo a panenstvo sú dva spôsoby, ktorými sa vyjadruje a žije jediné tajomstvo zmluvy Boha so svojím ľudom“⁴¹.

57. Aby rodiny mali istotu, že katechéza vôbec neodbočuje od Magistéria cirkvi, duchovní pastieri nech dbajú na výber a prípravu zodpovedného personálu i na určovanie obsahu a metód.

58. Z toho, čo sa povedalo v č. 48, ostáva vždy v platnosti, že – čo sa týka najintímnejších aspektov biologických či citových – prednosť by sa mala dávať výchove individuálnej, predovšetkým v rodine.

59. Aj keď ostáva v platnosti, že katechéza v rodine je výsadnou formou katechézy, rodičia – ak sa necítia schopní plniť si túto úlohu – môžu sa obrátiť na iných, ktorí požívajú ich dôveru. Múdra a odvážna iniciácia, primeraná veku a prostrediu, môže deti uchrániť pred duševnými otrasmami a uľahčiť im riešiť si sexuálne problémy. V každom prípade však nestačí formálne poučame. Aby sa toto poučanie zjednotilo, treba využiť všetky príležitosti, ako ich prináša každodenný život.

Predmanželská katechéza

60. Základný aspekt prípravy mladých ľudí na manželstvo spočíva v presnom videní kresťanskej etiky, vzťahujúcej sa na sexualitu. Katechéza poskytuje výhodu stretnúť sa so sexualitou v bezprostrednej perspektíve manželstva. Aby sa však táto katechéza plne vydarila, musí sa v nej náležitý pokračovať, aby sa stala skutočným a vhodným katechumenátom. Okrem toho sa usiluje udržať a posilniť čistotu snúbencov, pripraviť ich na kresťansky prežívaný manželský život a na osobitné poslanie, ktoré manželcia majú v božom ľude.

61. Budúci manželcia musia poznať hlboký význam manželstva, chápaného ako spojenie v láske na realizácii dvojice a na plodenie. Stabilita manželstva a manželskej lásky si ako nevyhnutnú podmienku vyžaduje čistotu a sebaovládanie, formovanie charakteru a ducha obety. Čo sa týka mnohých ťažkostí manželského života, ktoré sa v dnešných podmienkach stávajú ešte akútnejšími, mladícka čistota ako príprava na čistotu manželskú bude manželom rozhodne na osoh. Okrem toho sa im objasní aj Boží zákon, vysvetľovaný Magistériom, ktorý je taký potrebný na formovanie ich svedomia⁴².

62. Kresťanskí manželcia poučení o hodnote a veľkosti sviatosti manželstva, ktorú im bližšie určuje milosť a krstné povolanie, budú vedieť vedome prežívať hodnoty a osobitné úlohy svojho mravného života ako požiadavku a ovocie milosti a pôsobenie Ducha, „posilnení a akoby zasvätení osobitnou sviatosťou, aby si dôstojne plnili povinnosti svojho stavu“⁴³.

Na prežívanie svojej sexuality a plnenie zodpovednosti v súlade s Božím úmyslom⁴⁴ je

dôležité, aby manželia poznali prirodzené spôsoby, ako regulovať svoju plodnosť. Ako povedal Ján Pavol II., „...treba urobiť všetko, aby sa podobné poznanie sprístupnilo všetkým manželom a ešte prv všetkým mladým ľuďom prostredníctvom jasného, včasného a vážneho poučenia a výchovy s účasťou manželských párov, lekárov a expertov“⁴⁵. Treba zdôrazniť, že antikoncepcia, dnes tak naliehavo rozširovaná, odporuje týmto kresťanským ideálom a týmto morálnym normám, ktorých učiteľkou je Cirkev. Táto skutočnosť robí ešte naliehavejšou potrebu, aby sa učenie cirkvi o umelých prostriedkoch antikoncepcie a dôvody tohto poučania podávali mladým vo vhodnom veku, aby ich pripravili na zodpovedné manželské spojenie, plné lásky a otvorené životu.

Smernice pre dospelých

63. Dôkladná katechetická príprava dospelých na ľudskú lásku kladie základy pre sexuálnu výchovu detí. Tak sa zabezpečuje vierou osvietená ľudská zrelosť, ktorá bude rozhodujúca v dialógu, ktorý sú dospelí povolaní začať s novými generáciami. Okrem údajov, týkajúcich sa metód, ktoré treba používať, táto katechéza bude podporovať vhodnú výmenu myšlienok o osobitných problémoch, poukáže na použiteľné didaktické pomôcky a umožní prípadne stretnutia s odborníkmi, ktorých spolupráca by mohla byť v ťažkých prípadoch osobitne užitočná.

Úloha civilnej spoločnosti

64. Osoba by mala nájsť v spoločnosti hodnoty už vyjadrené a prežívané, ktoré majú na formačný proces vplyv nie podružný. Nakoľko ide o spoločné dobro⁴⁶, úlohou civilnej spoločnosti bude teda bdieť, aby v školách bolo zabezpečené fyzické i mravné prostredie a aby sa podporovali podmienky, ktoré zodpovedajú pozitívnym požiadavkám rodičov alebo s ktorými rodičia slobodne súhlasia.

65. Úlohou štátu je chrániť občanov proti nespravodlivosti a morálnym neporiadkom, ako je zneužívanie maloletých a každá forma sexuálneho násillia, úpadok mravov a uvoľnenosť, pornografia a manipulovanie demografických informácií.

Zodpovednosť vo výchove

Ako používať oznamovacie prostriedky

66. V súčasnom svete hromadné oznamovacie prostriedky svojou vtieravosťou a sugesciou stále ovplyvňujú mladých i veľmi mladých aj – nadovšetko – na poli sexuálnej výchovy informáciami a poučovaním omnoho vplyvnejším, ako je vplyv rodiny.

Ján Pavol II. poukázal na situáciu, v ktorej sa nachádzajú deti pred hromadnými oznamovacími prostriedkami: „očarení a bezbranní pred svetom a dospelými ľuďmi deti sú samozrejme ochotné prijímať to, čo sa im ponúka, či už ide o dobro alebo zlo... Malá obrazovka ich priťahuje, sledujú na nej každé gesto a vnímajú oveľa skôr a lepšie ako kto iný emócie a city, ktoré vyvoláva“⁴⁷.

67. Treba ešte povedať, že potrebná kontrola sa pre technologický vývoj stáva menej ľahkou a neprichádza včas. Z toho vyplýva naliehavá potreba aj na ciele správnej sexuálnej výchovy, aby si „prijímatelia, najmä tí mladší, zvykali používať tieto prostriedky s mierou a sebaovládaním. Okrem toho nech sa usilujú dôkladne pochopiť, čo videli, počuli alebo čítali. Nech debatujú o tom s vychovávateľmi a odborníkmi a nech sa učia utvárať si správny úsudok“⁴⁸.

68. Na ochranu práv dieťaťa na tomto poli Ján Pavol II. podnecuje svedomie všetkých

zodpovedných kresťanov najmä rodičov a pracovníkov v spoločenskej komunikácii, aby neskrývali pod zámenkou neutrality a rešpektu k spontánnemu vývoju dieťaťa to, čo v skutočnosti je znepokojujúci nezaujem⁴⁹.

„Občianska vrchnosť má v tejto oblasti pre spoločné dobro osobitné povinnosti⁵⁰. Toto dobro si vyžaduje, aby právne predpisy o prostriedkoch spoločenskej komunikácie chránili verejnú mravnosť, osobitne v mládežníckom svete, najmä čo sa týka časopisov, filmu, rozhlasových a televíznych programov, výstav, divadiel a publicity.

Úloha školy vo veci sexuálnej výchovy

69. Sexuálna výchova, ako sme povedali, je prvoradou povinnosťou rodiny. To platí stále. Úlohou školy je napomáhať a dopĺňať prácu rodičov tým, že deťom a mladým predkladá „sexualitu ako hodnotu a úlohu celej osoby, muža i ženy, ktorí sú stvorení na Boží obraz“⁵¹.

70. Medziosobný dialóg, požadovaný sexuálnou výchovou, má vzbudzovať vo vychovávanom vnútornú dispozíciu, schopnú motivovať a usmerňovať správanie človeka. Tento postoj je úzko spätý s hodnotami, inšpirovanými chápaním života. Sexuálnu výchovu nemožno zredukovať na jednoduchú vyučovaciu látku alebo len na teoretické vedomosti. Nespočíva v programe, ktorý treba postupne rozvíjať. Je to špecifický cieľ, ktorý treba dosiahnuť, cieľ citového vyzrievania

chovanca, ovládania sa a správneho spoločenského správania.

71. Škola môže prispieť k dosiahnutiu tohto cieľa rozličným spôsobom. Všetky predmety môžu byť príležitosťou stretnúť sa s témou, týkajúcou sa sexuality. Učiteľ to bude robiť vždy pozitívne a s veľkým jemnocitom a vždy bude pri tom zvažovať vhodnosť a spôsob.

Individuálna sexuálna výchova ostáva vždy hodnotou prednostnou a nemožno ju bez rozdielu zveriť hocikomu z učiteľského zboru. Ako podrobne uvedieme neskôr, okrem správneho úsudku, zmyslu pre zodpovednosť, profesionálnej odbornosti, citovej zrelosti a studu táto výchova si od vychovávateľa vyžaduje jasnú citlivosť v uvádzaní dieťaťa a adolescenta do problémov lásky a života bez toho, že by zmiatol ich psychologický vývoj.

72. Aj keď vychovávateľ má vlastnosti potrebné na sexuálnu výchovu v skupine, treba zväžiť konkrétnu situáciu samej skupiny. Platí to najmä, keď ide o skupiny miešané. Tu sa vyžaduje osobitná obozretnosť. V každom prípade zodpovedná vrchnosť musí s rodičmi zhodnotiť vhodnosť tohto postupu. Keďže problém je zložitý, dobre je poskytnúť chovancovi príležitosť porozprávať sa osobne, aby sa mu umožnilo požiadať o radu alebo vysvetlenie, čo by pre prirodzenú hanblivosť neurobil v prítomnosti iných. Iba úzka spolupráca medzi školou a rodinou môže zaručiť užitočnú výmenu skutočností medzi rodičmi a učiteľmi na dobro chovancov⁵².

Vydávať smernice o sexuálnej výchove v skupinách, najmä miešaných, prislúcha biskupom s prihliadnutím na školské zákonodarstvo a miestne okolnosti.

73. Dakedy sa môže stať, že osobitné prípady školského života si vyžadujú včasný zákrok. V takomto prípade školská vrchnosť, v zhode so zásadou spolupráce, sa dá do styku so zainteresovanými rodičmi, aby sa dohodli na vhodnom riešení.

74. Osoby výnimočne súčasne svojou kompetenciou a vyrovnanosťou, požívajúce dôveru rodičov, možno pozvať na súkromné rozhovory so žiakmi, aby im pomohli pri citovom vyzrievaní a správne usmernili ich vzťahy. Takéto osobné usmerňovanie si vyžadujú najmä ťažšie prípady, iba že by sa pre vážnosť prípadu bolo treba obrátiť na odborníka.

75. Formácia a vývoj harmonickej osobnosti si vyžadujú pokojnú atmosféru, ktorá je ovocím porozumenia, vzájomnej dôvery a spolupráce zodpovedných. To sa dosiahne vzájomným rešpektovaním špecifickej kompetencie rôznych činiteľov výchovy, ich zodpovednosti a

voľby rozličných prostriedkov, ktoré sú k dispozícii.

Primerané didaktické pomôcky

76. Správnej sexuálnej výchove môžu byť na osoh primerané didaktické pomôcky. Na ich náležitú prípravu by mali prispieť odborníci v teológii morálnej a pastorálnej, katechéti, vychovávatelia a katolícki psychológovia. Osobitnú pozornosť treba venovať pomôckam určeným priamo chovancom.

Daktoré školské texty o sexualite svojou naturalistickou povahou deťom a adolescentom škodia. A ešte škodlivejší je materiál grafický a audiovizuálny, keď hrubo podáva sexuálne veci, na ktoré chovanec nie je pripravený, a tak mu spôsobuje duševné otrasy alebo prebúda v ňom zvedavosť, ktorá ho zvädza na zlé. Vychovávatelia nech sa vážne zamyslia nad veľkými škodami, ktoré môže chovancom narobiť nezodpovedný postoj v tejto veľmi háklivej veci.

Mládežnícke skupiny

77. Vo výchove jestvuje nie zanedbateľný činiteľ, ktorý sa pripája k činnosti rodičov a školy, a často má vo formácii človeka ešte väčší vplyv. Sú to mládežnícke skupiny, ktoré sa utvárajú v aktivitách voľného času a intenzívne zaberajú život adolescenta a mladíka. Pre humanitné vedy sú skupiny pozitívnou podmienkou formácie, lebo vyzrievanie osobnosti bez účinných medziosobných vzťahov je nemožné.

III. PODMIENKY A MODALITY SEXUÁLNEJ VÝCHOVY

78. Zložitosť a chýlostivosť úlohy si vyžaduje dôkladnú prípravu vychovávateľov, špecifické vlastnosti pre činnosť a osobitnú pozornosť zameranú na určité ciele.

Príprava vychovávateľov

79. Zrelá osobnosť vychovávateľov, ich príprava a psychická vyrovnanosť silne vyplývajú na chovancov. Presné a úplné chápanie významu a hodnoty sexuality a jej pokojné zapojenie do vlastnej osobnosti sú pre konštruktívnu výchovnú činnosť vychovávateľov nevyhnutné. Ich schopnosť nie je tak ovocím teoretických vedomostí ako skôr výsledkom ich citovej zrelosti. To však neoslobodzujú od získavania vedeckých znalostí, vhodných na výchovnú úlohu, ktorá je dnes taká ťažká. Stretanie s rodinami môže veci veľmi prospieť.

80. Dispozície, ktoré majú charakterizovať vychovávateľov, sú výsledkom všeobecnej formácie, spočívajúcej na pozitívnom a konštruktívnom chápaní života a na trvalom úsilí ho realizovať. Táto formácia prekračuje potrebnú odbornú prípravu a zasahuje najintímnejšie stránky osobnosti, vrátane stránky duchovnej a náboženskej. Táto duchovná a náboženská stránka zaručuje siahnuť po kresťanských princípoch a nadprirodzených prostriedkoch, ktoré majú podporovať výchovné zákroky.

81. Vychovávateľ, ktorý vykonáva svoju úlohu mimo rodinného prostredia, potrebuje vhodnú a vážnu psycho–pedagogickú prípravu, ktorá mu umožňuje pochopiť situácie, čo si vyžadujú osobitnú starostlivosť. Tak bude schopný poradiť aj samým rodičom, najmä ak chlapec alebo dievča potrebujú psychológa.

82. Okrem osôb normálnych a prípadov patologických je tu ešte celá škála jednotlivcov s problémami viac alebo menej akútnymi a tvrdošijnými, ktorým hrozí nebezpečenstvo, že nebude o nich dostatočne postarané, hoci by to veľmi potrebovali. V takýchto prípadoch ide viac o pomoc a vedenie zo strany vychovávateľov ako o lekársku terapiu.

Kvalita výchovných metód

83. Situáciu treba poznať jasne, lebo použitý spôsob podmieňuje nielen úspech tejto háklivej výchovy, ale aj spoluprácu zodpovedných. Vyslovené kritiky sa obyčajne týkajú viac použitých metód daktorých vychovávateľov ako ich zákroku. Tieto metódy musia mať určité vlastnosti vzhľadom na subjekt i samých vychovávateľov i na ciele, ktoré si táto príprava stavia.

Požiadavky subjektu a výchovný zákrok

84. Keďže citovo–sexuálna výchova je viac ako iné výchovy podmienená stupňom fyzického a psychologického vývoja chovanca, musí byť vždy prispôsobená jednotlivcovi. V daktorých prípadoch treba subjekt predísť a pripraviť ho na osobitne ťažké situácie, keď sa predvída, že sa do nich dostane, alebo ho dopredu upozorniť na hroziace alebo trvalé nebezpečenstvá.

85. Treba však rešpektovať postupnú povahu tejto výchovy. Správna postupnosť zákrokov musí byť citlivá na momenty fyzického a psychologického vývoja, ktoré si vyžadujú dôkladnejšiu prípravu a dlhší čas vyzrievania. Treba sa presvedčiť, či chovanec asimiloval hodnoty, poznatky a motivácie, ktoré sa mu predložili, ako i zmeny a vývoj, ktorý mohol na seba pozorovať a na ktorého príčiny, vzťahy a ciele mu vychovávateľ vhodne poukazuje.

Kvalita výchovných zákrokov

86. Aby sa účinne pomohlo harmonickému a pokojnému vývoju mladých, vychovávateľa musia svoje kroky regulovať podľa osobitnej úlohy, ktorú vykonávajú.

Subjekt nechápe a ani rovnakým spôsobom neprijíma poučanie a motivácie rozličných vychovávateľov, lebo sa rozličným spôsobom dotýkajú jeho intimity. Tieto zákroky sa musia vyznačovať objektivnosťou a rozvážnosťou.

87. Postupné poučanie si vyžaduje vysvetlenie čiastkové, ale vždy zodpovedajúce pravde. Vysvetľovanie nesmie byť deformované zamlčaním alebo nedostatkom úprimnosti. Rozvážnosť si však od vychovávateľa vyžaduje nielen vhodne prispôbovať vysvetlenie očakávaniu dieťaťa, ale aj voľbu reči, spôsobu a času, kedy zakročiť. Takisto treba pamätať na stud dieťaťa. Vychovávateľ nech nezabúda ani na vplyv rodičov, na ich starostlivosť o túto dimenziu výchovy, na osobitnú povahu rodinnej výchovy, na ich chápanie života a stupeň otvorenosti iným výchovným prostrediam.

88. Treba naliehať predovšetkým na ľudské a kresťanské hodnoty sexuality, vážiť si ich a vzbudzovať túžbu uplatniť ich v osobnom živote a vo vzťahu k iným. Bez toho, že by vychovávateľ znevažoval ťažkosti, ktoré sexuálny vývoj so sebou prináša, ale bez toho, že by vyvolával obsesný stav, nech má dôveru vo výchovnú činnosť. Táto činnosť môže počítať s odozvou, ktorú pravé hodnoty nachádzajú v mladých, ak sa predkladajú s presvedčením a ak ich potvrdzuje svedectvo života.

89. Keďže sexuálna výchova je v integrálnej formácii človeka dôležitá, vychovávateľa nech pamätajú na rozmanité aspekty sexuality a na ich vplyv na celkovú osobnosť a nech sa usilujú neoddeľovať vedomosti od príslušných hodnôt, ktoré dávajú zmysel a smer biologickému, psychologickému a sociálnemu poučaniu. Keď teda predkladajú morálne normy, nech poukazujú na ich oprávnenie a na hodnoty, ktoré prinášajú.

Výchova k studu a priateľstvu

90. Stud, základnú zložku osobnosti, možno na etickej rovine považovať za bdejúce svedomie, ktoré chráni dôstojnosť človeka a autentickú lásku. Reaguje na určité postoje a drží na uzde správanie, ktoré zatemňuje dôstojnosť osoby. Je to potrebný a účinný prostriedok

ovládať pudy, dať rozkvitnúť autentickej láske, zjednocovať citovo–sexuálnu lásku v harmonickom rámci osoby. Stud má veľký pedagogický dosah, a preto si ho treba vážiť. Deti a mládenci sa takto naučia mať v úcte svoje telo, rešpektovať ho ako Boží dar, ako úd Kristovho tela a chrám Svätého Ducha. Naučia sa odporovať zlu, ktoré ich obkľučuje, mať čistý pohľad a obrazotvornosť, v citovom stretnutí s ľuďmi hľadať a vyjadrovať skutočne ľudskú lásku so všetkými jej duchovnými prvkami.

91. Preto nech sa mladým predkladajú konkrétne a prítlačivé vzory čnosti, nech sa v nich vyvíja cit, vkus pre krásu prítomnú v prírode, v umení a v morálnom živote. Treba im výchovou pomáhať asimilovať systém zmyslami vnímateľných i duchovných hodnôt v nezištnom zápale viery a lásky.

92. Priateľstvo je vrcholom citového vyzrievania a od jednoduchého kamarátstva sa líši svojou vnútornou dimenziou, komunikovaním, ktoré umožňuje a podporuje pravé priateľstvo, a vzájomnou veľkodušnosťou a stálosťou. Výchova k priateľstvu sa môže stať mimoriadne dôležitým činiteľom v budovaní osobnosti v jej individuálnej i spoločenskej dimenzii.

93. Putá priateľstva, ktoré spájajú mladých rozličného pohlavia, prispievajú k porozumeniu a ku vzájomnej úcte, ak sa udržiavajú v hraniciach normálnych citových prejavov. Ak sa však stávajú, alebo k tomu smerujú, prejavmi pohlavného pudu, strácajú autentický význam zrelého priateľstva, škodia súčasnému vzťahu i budúcemu výhľadu na prípadné manželstvo a znižujú pozornosť na možné povolanie k zasvätenému životu.

IV. NIEKOĽKO OSOBITNÝCH PROBLÉMOV

Vychovávateľ sa pri vykonávaní svojho poslania môže ocitnúť pred daktorými osobitnými problémami, ktorým treba venovať pozornosť.

94. Sexuálna výchova musí mladým pomáhať uvedomovať si rozličné prejavy a dynamizmy sexuality, a ľudské hodnoty, ktoré treba rešpektovať. Pravá láska je schopná otvárať sa bližnému vo veľkodušnej pomoci. Je darovaním sa druhému na jeho dobro. Vie rešpektovať osobnosť a slobodu druhého. Nie je egoistická, nehľadá v sebe seba samého⁵³. Je objektívna, vie sa obetovať, a nie pasívna, neprivlastňuje si, nezmocňuje sa. Sexuálny pud, naopak, ak je ponechaný sám na seba, sa znižuje na pohlavnosť a má sklon zmocniť sa druhého, keď bezprostredne vyhľadáva osobné uspokojenie.

95. Intímne vzťahy patria jedine do manželstva, lebo len vtedy sa uskutočňuje neoddeliteľný, Bohom chcený súvis medzi významom spojovacím a významom plodivým týchto vzťahov, určených udržovať, posilňovať a vyjadrovať definitívne spoločenstvo života – „jedno telo“⁵⁴ – realizovaním „ľudskej“, „totálnej“, „verejnej“, „plodnej“ lásky, lásky manželskej⁵⁵. Preto mimomanželské sexuálne vzťahy sú ťažkým neporiadkom, lebo sú prejavom vyhradeným realite, ktorá ešte nejestvuje⁵⁶; sú rečou, ktorá nenachádza objektívny protipól v živote dvoch osôb, ešte nespojených do definitívnej komunity s nevyhnutným uznaním a zárukou spoločenstva občianskeho a pre katolíckych manželov i spoločenstva cirkevného.

96. Medzi adolescentami a mladíkmi sa stále viac rozširujú prejavy sexuálneho rázu, ktoré samy osebe pripravujú na vzťah kompletný, ale bez toho, že by prišlo k jeho uskutočneniu. Tieto prejavy pohlavnosti sú morálnym neporiadkom, lebo k nim prichádza mimo manželstva.

97. Sexuálna výchova pomôže adolescentom objaviť hlboké hodnoty lásky a pochopiť škodu, ktorú takéto prejavy prinášajú ich citovému vyzrievaniu, keďže privádzajú k stretnutiu nie osobnému, ale pudovému, často oslabenému výhradami a vypočítavosťou, a preto bez charakteru pravého vzťahu osobného, a tým menej definitívneho. Autentická výchova privádza mladých k zrelosti a k ovládaniu sa, a to je ovocie vedomej voľby a osobitného úsilia.

98. Cieľom autentickej výchovy je podporovať ustavičný pokrok v ovládaní impulzov, aby sa raz otvorili pravej a dávajúcej sa láske. Problém osobitne zložitý a chúlостivý, ktorý sa tu môže vyskytnúť, je problém masturbácie a jej vplyvu na celkový rast človeka. Podľa katolíckeho určenia masturbácia „je vážnym morálnym neporiadkom“⁵⁷ najmä preto, že užíva sexuálnu silu spôsobom, ktorý podstatne odporuje jej cieľom, lebo nie je v službách lásky a života podľa Božieho plánu⁵⁸.

99. Prezieravý vychovávateľ a radca sa musí usilovať zistiť príčiny tejto úchylky, aby pomohol adolescentovi prekonať nezrelosť, ktorá je príčinou tohto návyku. Z výchovného hľadiska treba si pamätať, že masturbácia a iné formy autoerotizmu sú príznakmi problémov omnoho hlbších. Tieto problémy vyvolávajú sexuálne napätie, ktoré sa subjekt usiluje prekonať takým správaním. Táto skutočnosť si vyžaduje, aby sa pedagogická práca orientovala viac na príčiny ako na priame potláčanie javu⁵⁹.

Aj keď sa nezabúda na objektívnu vážnosť masturbácie, pri hodnotení subjektívnej zodpovednosti treba byť náležitý obozretný⁶⁰.

100. Aby vychovávateľ pomohol adolescentovi cítiť sa prijatý do spoločenstva lásky a vytrhnutý z uzavretosti vlastného ja, „nesmie samotný fakt masturbácie dramtizovať a postihnutému mladíkovi nesmie umenšiť alebo odoprieť svoju úctu a priazeň“⁶¹; musí mu pomáhať spoločensky sa integrovať, otvoriť sa iným a sa o nich zaujímať, aby sa mohol od tejto formy autoerotizmu oslobodiť a vykročiť k obetujúcej láske, ktorá je vlastnosťou zrelej citovosti. Súčasne ho bude povzbudzovať, aby siahol po prostriedkoch, odporúčaných kresťanskou askézou, ako je modlitba a sviatosti, a aby sa zapojil do diela spravodlivosti a lásky.

101. Homosexualita, ktorá prekáža človekovi dosiahnuť svoju sexuálnu zrelosť, je z hľadiska individuálneho i medziosobného problémom, ktorý musí subjekt i vychovávateľ, keď sa vyskytne, brať so všetkou objektívnosťou.

„V pastoračnej službe treba homosexuálov prijímať s porozumením a treba v nich udržiavať nádej, že prekonajú svoje osobné i spoločenské ťažkosti. Ich vinu treba posudzovať rozvážne, no nemožno použiť nijakú pastoračnú metódu, ktorá by tieto akty mravne ospravedlnila ako zodpovedajúce stavu základnej a nevyhnutnej norme.“⁶²

102. Je úlohou rodiny a vychovávateľa usilovať sa predovšetkým zistiť činitele, ktoré nutkajú k homosexualite: či ide o činitele fyziologické alebo psychologické, či je výsledkom nesprávnej výchovy alebo nedostatočného sexuálneho vývoja, či má svoj pôvod v návyku alebo v zlom príklade alebo v iných činiteľoch⁶³. A ešte ďalej v hľadaní príčin tohto neporiadku rodina a vychovávateľ musia pamätať na základné kritériá, ako ich predkladá Magistérium, a môžu si poslúžiť aj inými vednými odbormi. Treba zhodnotiť aj iné činitele: nedostatok citu, nezrelosť, obsesné, nutkavé impulzy, zvädzanie, spoločenské osamotenie, mravnú skazu, neviazanosť rozličných predstavení a publikácií. Jednako však za tým všetkým, tam v hĺbke, je vrodená slabosť človeka ako následok dedičného hriechu. Táto slabosť môže vyústiť do straty zmyslu Boha a človeka a môže zasiahnuť sexuálnu oblasť⁶⁴.

103. Keď rodina a vychovávateľ zistili a pochopili príčiny, poskytujú v procese integrálneho rastu účinnú pomoc. To značí prijímať s porozumením, utvárať ovzdušie dôvery, pomáhať oslobodzovať sa a povzbudzovať v pokroku ovládať sa, podporovať pravé morálne úsilie o konverziu k láske k Bohu a k blížnemu, poradiť – ak je to potrebné – obrátiť sa na lekára a psychológa, ktorí dbajú na učenie Cirkvi a ho rešpektujú.

104. Uvoľnená spoločnosť, ktorá neposkytuje pravé hodnoty, na ktorých možno založiť život, podporuje odsudzujúce úniky, ktorým podliehajú najmä mladí. Ich ideál naráža na tvrdosť života, spôsobuje napätie, ktoré pre slabosť vôle môže vyvolať ničivý únik do drogy.

To je problém, ktorý sa stáva čoraz ťažším a pre vychovávateľa dramatickým. Doktoré psychotropné látky zvyšujú citlivosť na sexuálnu rozkoš a vo všeobecnosti znižujú schopnosť kontrolovať sa a brániť. Dlhšie používanie drogy privádza k fyzickej i psychickej skaze. Droga, zle chápaná samostatnosť a sexuálny neporiadok sa často vyskytujú spolu. Psychologický stav, opustenosť, vzbura, v ktorej žijú požívatelia drog, utvárajú podmienky, ktoré ľahko privádzajú k sexuálnym zlozvykom.

105. Prevýchovný zákrok, ktorý si vyžaduje hlbokú vnútornú i vonkajšiu zmenu individua, je namáhavý a zdĺhavý, lebo musí pomáhať uviesť do pôvodného stavu osobnosť a jej vzťahy k svetu ľudí a hodnôt. Omnoho účinnejšia je preventívna činnosť. Usiluje sa vyhnúť hlbokým citovým nedostatkom. Láska a starostlivosť vychovávajú k hodnote, k dôstojnosti a k úcte života, tela, sexu, zdravia. Občianske i kresťanské spoločenstvo musí vedieť včas prijímať vykoľajených, samotárskych a neistých mladíkov a pomáhať im dať sa do štúdia a práce, využívať voľný čas, poskytovať im zdravé miesta na stretanie, miesta radosti a činnejšej angažovanosti a tak im dávať príležitosť na nové citové vzťahy a možnosť byť solidárnymi.

V službe človeka má veľkú výchovnú hodnotu najmä šport, a to nielen ako telesná disciplína, ale aj ako príležitosť zdravého uvoľnenia, v ktorom sa subjekt cvičí zriekať sa svojho egoizmu a vychádzať s inými. Iba autentická, výchovná, podporovaná, podnecovaná sloboda chráni pred vyhľadávaním iluzórnej slobody drogy a sexu.

ZAVER

106. Z týchto úvah možno usúdiť, že v súčasnej spoločensko–kultúrnej situácii je naozaj potrebné poskytovať deťom, adolescentom a mladým pozitívnu a postupnú citovo–sexuálnu výchovu podľa koncilových smerníc. Mlčanie nie je platnou normou, ako sa správať v tejto veci, najmä keď sa myslí na mnohých „skrytých nahováračov“, ktorí sa uchylujú k lichotivým rečiam. Ich vplyv dnes nemožno poprieť. Preto rodičia musia bdieť, nielen aby napravili škody, spôsobené nevhodnými a škodlivými krokmi, ale aby nadovšetko predchádzali a poskytovali svojim deťom pozitívnu a presvedčivú výchovu.

107. Obrana základných práv dieťaťa a adolescenta na harmonický a úplný vývoj osobnosti podľa dôstojnosti Božích detí prislúcha na prvom mieste rodičom. Osobné vyzrievanie si vyžaduje kontinuitu vo výchovnom procese, chránenom láskou a dôverou rodinného prostredia.

108. Cirkev v plnení svojho poslania má povinnosť i právo starať sa o morálnu výchovu pokrstených. Zásah školy do celkovej výchovy a najmä do tejto háklivej oblasti sa musí robiť v dohode s rodinou. U vychovávateľov a u všetkých, ktorí sa na tejto výchove zúčastňujú z explicitnej alebo implicitnej povinnosti, to predpokladá mať vo veci účelnosti ich zákroku a prípravy jasno, aby mohli preberať tento argument s jemnocitom a v ovzduší pokojnej dôvery.

109. Aby poučanie a citovo–sexuálna výchova boli účinné, musia sa robiť s vhodnou rozvážnosťou, s primeraným prejavom a najradšej individuálne. Výsledok tejto výchovy závisí z veľkej časti od ľudského a kresťanského pohľadu, s akým vychovávateľ predkladá hodnoty života a lásky.

110. Kresťanský vychovávateľ, otec či matka rodiny, učiteľ, kňaz a každý, kto tu je dajako zodpovedný, môže byť najmä dnes pokúšaný ponechať iným úlohu, ktorá si vyžaduje veľký jemnocit, kritérium, trpezlivosť, odvahu a veľkodušnú horlivosť vo vychovávaní. Preto je potrebné, skôr než zakončíme, znova povedať, že tento aspekt výchovnej činnosti je pre kresťana predovšetkým dielom viery a dôvernej prosby o milosť, lebo každý aspekt sexuálnej výchovy sa inšpiruje vierou a z viery a z milosti čerpá potrebnú silu. List svätého Pavla Galat'anom zaraďuje sebaovládanie a umiernenosť do všetkého, čo Duch a jedine Duch môže

vykonať v pokrstenom. Svetlo dáva Boh a Boh dáva aj dostatočnú silu⁶⁵.

111. Posvätná kongregácia pre katolícku výchovu sa obracia na biskupské konferencie, aby podnecovali združenia rodičov, kresťanských komunit a vychovávateľov do jednotnej práce na tomto veľmi dôležitom poli pre budúcnosť mladých a na dobro spoločnosti. Pozýva ich prevziať túto výchovnú úlohu vo vzájomnej dôvere a pri najväčšom rešpektovaní práv a osobitných kompetencií pre úplnú kresťanskú formáciu.

Rím 1. novembra 1983, na sviatok Všetkých svätých

kardinál Wiliam Baum, prefekt

+ Antonio M. Javierre

tajomník, titulárny arcibiskup, Mety

OBSAH

O ĽUDSKEJ LÁSKE.....	1
ÚVOD.....	1
Význam sexuality.....	1
Súčasný stav.....	2
Vyhlásenia Magistéria.....	2
I. NIEKOĽKO ZÁKLADNÝCH PRINCÍPOV.....	3
Kresťanské chápanie sexuality.....	3
Povaha, ciele a prostriedky sexuálnej výchovy.....	5
II. ZODPOVEDNOSŤ ZA SEXUÁLNU VÝCHOVU.....	7
Úloha rodiny.....	7
Cirkevná komunita.....	7
Katechéza a sexuálna výchova.....	8
Predmanželská katechéza.....	8
Smernice pre dospelých.....	9
Úloha civilnej spoločnosti.....	9
Zodpovednosť vo výchove.....	9
Ako používať oznamovacie prostriedky.....	9
Úloha školy vo veci sexuálnej výchovy.....	10
Primerané didaktické pomôcky.....	11
Mládežnícke skupiny.....	11
III. PODMIENKY A MODALITY SEXUÁLNEJ VÝCHOVY.....	11
Príprava vychovávateľov.....	11
Kvalita výchovných metód.....	12
Požiadavky subjektu a výchovný zákrok.....	12
Kvalita výchovných zákrokov.....	12
Výchova k studu a priateľstvu.....	12
IV. NIEKOĽKO OSOBITNÝCH PROBLÉMOV.....	13
ZAVER.....	15

POZNÁMKY

¹ Druhý vatikánsky koncil: Gravissimum educationis, 1.

² Tamže

³ Posvätná kongregácia pre vieroučné otázky: Vyhlásenie o daktorých otázkach sexuálnej etiky Persona humana, 29. decembra 1975, AAS 68 /1976/, str. 77, č. 1.

⁴ Porov. Ján Pavol II., Apoštolská exhortácia Familiaris consortio, 22. novembra 1981, AAS 74 /1982/, str. 128, č. 37; porov. č. 16.

⁵ Pius XI. vo svojej encyklike Divini illius Magistri z 31. decembra 1929 vyhlásil za pomýlenú sexuálnu výchovu, ako sa vtedy predkladala predčasne a všetkým bez rozdielu ako naturalistické poučanie. /AAS 22/ /1930/ /str. 49 – 86/. V tejto veci si treba prečítať dekrét Posvätného officia z 21. marca 1931 /AAS 23//1931//str. 118–119/. Pius XI. vážne skúmal možnosť pozitívnej, individuálnej sexuálnej výchovy „zo strany tých, ktorí dostali od Boha výchovné poslanie a milosť stavu“. /AAS 22/ /1931/ /str. 71/. Túto pozitívnu hodnotu sexuálnej výchovy, na ktorú poukázal Pius XI., postupne rozvíjali ďalší pápeži. Pius XII. v reči na 5. medzinárodnom kongrese psychoterapie a klinickej psychológie z 13. apríla

-
- 1953 /AAS 45/ /1953/ /str. 278 –286/ a v prejave ženám talianskej Katolíckej akcie z 26. októbra 1941 /AAS 33/ /1941/ /str. 450-458/ spresňuje, ako sa má sexuálna výchova robiť v rodine. Pórov, aj Pius XII. karmelitánom: AAS 43 /1951/, str. 734–738; francúzskym rodičom: AAS 43 /1951/, str. 730 –734. Magistérium Pia XII. pripravuje cestu koncilovému vyhláseniu Gravissimum educationis.
- ⁶ Porov. Gravissimum educationis, 1.
- ⁷ Tamže
- ⁸ Porov. Druhý vatikánsky koncil: konštitúcia Gaudium et spes, 49.
- ⁹ Porov. Gravissimum educationis, 5.
- ¹⁰ Tamže, 3; pórov. Gaudium et spes, 52.
- ¹¹ Familiaris consortio, 37.
- ¹² Tamže
- ¹³ Tamže
- ¹⁴ Tamže
- ¹⁵ Tamže
- ¹⁶ Gaudium et spes, 11.
- ¹⁷ Ján Pavol II.: Všeobecná audiencia 14. novembra 1979, Insegnamenti di Giovanni Paolo II, II – I, 1980, str. 1156, č. 4.
- ¹⁸ Ján Pavol II.: Všeobecná audiencia 9. januára 1980, Insegnamenti di Giovanni Paolo II, II – I, 1980, str. 90, č. 4.
- ¹⁹ Ján Pavol II.: Všeobecná audiencia 20. februára 1980, Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III – I, 1980, str. 90, č. 4.
- ²⁰ Ján Pavol II., Všeobecná audiencia 9. januára 1980, Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III – I, 1980, str. 90, č. 4.
- ²¹ „Práve hĺbkou tejto pôvodnej samoty sa teraz človek vynára v dimenzii vzájomného daru, ktorého prejavom – preto je i prejavom jeho existencie ako osoby –je ľudské telo vo všetkej tej pôvodnej pravde mužskosti a ženskosti. Telo, ktoré vyjadruje mužskosť „pre“ ženskosť a naopak ženskosť „pre“ mužskosť, prejavuje vzájomný vzťah a spoločenstvo osôb. Vyjadruje ho darom ako základnú charakteristiku osobnej existencie. Tamže.
- ²² Porov. Ján Pavol II.: Všeobecná audiencia 26. III. 1980, Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III – I, 1980, str. 737 – 741.
- ²³ Porov. Gaudium et spes, 49.
- ²⁴ Tamže, 12.
- ²⁵ Tamže, komentuje sa tu sociálny význam Gen 1, 27.
- ²⁶ Tamže, 47 - 52.
- ²⁷ Ján Pavol II.: Všeobecná audiencia 20. februára 1980, Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III. I, 1980, str. 429, č. 2.
- ²⁸ Gaudium et spes, 22. 29–Ef4, 13.
- ²⁹ Gaudium et spes, 22. 29–Ef4, 13.
- ³⁰ Porov. Mt 19,3-12.
- ³¹ Porov. 1 Kor 7, 32 – 34.
- ³² Tamže, 13, 4 –8; Familiaris consortio, 16
- ³³ Porov. Druhý vatikánsky koncil: konštitúcia Lumen gentium, 39.
- ³⁴ Posvätná kongregácia pre katolícku výchovu: Výchovné smernice na formovanie ku kňazskému celibátu, 11. IV. 1974, č. 22.
- ³⁵ Porov. 1 Kor 6, 15. 19 – 20.
- ³⁶ Porov. Rim 7, 18 – 23.
- ³⁷ Gaudium et spes, 52; pórov. Familiaris consortio, 37.
- ³⁸ Porov. Familiaris consortio, 37.
- ³⁹ Porov. Gravissimum educationis, 3–4; pórov. Pius XI., Divini illius Magistri, str. 53 n., 56 n.
- ⁴⁰ Porov. Familiaris consortio, 11.
- ⁴¹ Familiaris consortio 16.
- ⁴² Porov. Pavol VI., encyklika Humanae vitae, 25. júla 1968, AAS 60 /1968/, str. 493 nn. č. 17 nn.
- ⁴³ Gaudium et spes, 48.
- ⁴⁴ Porov. Humanae vitae, 10.
- ⁴⁵ Familiaris consortio, 33. Pre súčasnú hojne rozširovanú antikoncepčnú propagandu, pórov. Humanae vitae, 14 –17.
- ⁴⁶ Porov. Gaudium et spes, 26; pórov. Humanae vitae, 23.
- ⁴⁷ Ján Pavol II., Posolstvo pre 13. svetový deň spoločenskej komunikácie, 23. mája 1979, AAS 71 /1979 - H/, str. 930.
- ⁴⁸ Porov. Druhý vatikánsky koncil: dekrét Inter mirifica, 10, pórov. Pápežská komisia pre spoločenskú komunikáciu: pastoračná inštrukcia Communio et progressio, AAS 63 /1971/, str. 619, č. 68.
- ⁴⁹ Porov. Ján Pavol II., Posolstvo pre 13. svetový deň spoločenskej komunikácie, str. 930 – 933.
- ⁵⁰ Inter mirifica, 12.
- ⁵¹ Familiaris consortio, 32.
- ⁵² Porov. vyššie č. 58.
- ⁵³ Porov. 1 Kor 13, 5.
- ⁵⁴ Mt 19,5.
- ⁵⁵ Humanae vitae, 9.
- ⁵⁶ Porov. Persona humana, 7.
- ⁵⁷ Humanae vitae, 9.

⁵⁸ Tamže

⁵⁹ Tamže

⁶⁰ Tamže

⁶¹ Výchovné smernice na formovanie ku kňazskému celibátu, 63.

⁶² Persona humana, 8.

⁶³ Porov. tamže.

⁶⁴ Porov. Rim 1, 26 – 28; párov, analogicky Persona humana, 9.

⁶⁵ Porov. Gal 5, 22 – 24.